

analyzed. In particular, the following periods of development of differentiation of criminal liability for destruction or damage of property are analyzed: 1) the middle of the X century - the first half of the XIX century – premodern style; 2) the first half of the XIX century - 1917 – modern style; 3) 1917-1991 - the egalitarian period; 4) 1991-2001 - the liberal period; 5) 2001 - present - modern neoliberal period.

The article substantiates the following conclusions:

- the legislation of Ukraine on criminal liability, as evidenced by the considered monuments of its law since the middle of the X century, traditionally provides for liability for destruction or damage to another's property;
- each period of development of criminal legislation has its own degree and its own criteria for differentiating criminal liability for destruction or damage to another's property;
- the degree and criteria of such differentiation in each analyzed period are determined by the level of development of public relations and of that time criminal law policy;
- The «curve» of this differentiation began with the casuistic establishment of different liability for certain types of property, then passed the stage of generalization (establishment of «equal» criminal liability regardless of the type of property), passed the stage of differentiation of responsibility depending on ownership and now (returning somewhat to casuistry), is at the stage of excessive detail, when along with the «main» composition of the crime of destruction or damage to property, there are many other «special» norms that compete with the one that establishes the «basic» composition.

Particular attention is paid to highlighting those aspects of the differentiation of criminal liability for destruction or damage to property, which in the current Criminal Code of Ukraine are regulated less perfectly than in previous criminal laws.

Keywords: history of criminal law of Ukraine, destruction or damage of property, differentiation of criminal liability.

Саветчук Н.М.

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ

УДК 340.142

Постановка проблеми. Адаптація вітчизняного законодавства до стандартів Європейського Союзу (надалі по тексту – «ЄС»), поступове наближення та елімінація відмінностей між англосаксонською та романо-германською системами права зумовлює необхідність дослідження нових інструментів правового

регулювання, серед яких вагоме місце займає судовий прецедент. Своєю чергою, ряд ключових факторів, як-то: хаотичність у побудові системи нормативно-правових актів, відсутність кореляції правових норм різних законодавчих актів, які регламентують однорідні правовідносини, дисонанс у розвитку суспільних відносин та стану їх законодавчого забезпечення, всебічно сприяють впровадженню судового прецеденту як джерела національного права.

Зважаючи на це, можна стверджувати, що сьогодні актуальним завданням правової науки є розроблення уніфікованих загальнотеоретичних положень щодо розуміння судового прецеденту як джерела права романо-германської правової системи.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Поняття судового прецеденту та його включення до джерел права активно обговорюється вітчизняними науковцями. Вивчення цього питання займались В. І. Курило, С. В. Шевчук, О. Ф. Скакун, Ю. Ю. Попов, В. П. Тихий, Н. А. Гураленко, А. А. Марченко, О. Святоцький, Г. О. Саміло, Ю. В. Корольова, Є. А. Жерьобкіна та інші науковці.

Мета статті – дослідження ролі та місця судового прецеденту в системі джерел права.

Виклад основного матеріалу. Перші ніж перейти до безпосереднього дослідження сутності судового прецеденту, необхідно проаналізувати зміст самого поняття «джерела права». В юридичній науці зустрічаються різні його трактування. Загалом же, найбільш поширеними є теоретичні підходи до розуміння джерел права у матеріальному, ідеологічному і формально-юридичному значенні.

В матеріальному значенні джерело права – це те, що впливає на виникнення права, його зміну, розвиток, появу одних норм та відмирання інших. Джерелом права в цьому разі є ті соціально-економічні та духовно-культурні умови життєдіяльності суспільства, які є першопричиною права й зумовлюють його дію [16, с. 172].

Джерелом права в ідеальному значенні виступає правосвідомість і, пов'язані з нею, природне право, праворозуміння, пра-

вова культура та правове виховання, правова ідеологія, правовий менталітет [8, с. 12]. Отже, виходячи із сутності такого підходу, реальне право формується з ідеї, яка йому передує. Така ідея трансформується у правову норму через закріплення та санкціонування з боку держави. Водночас, як зазначає Ю. В. Корольова, ідеальний зміст джерел права невіддільний від матеріального, так як бажане (ідеальне) право нерозривно пов'язане з наявними потребами та реальними умовами існування суспільства. Суспільні потреби повинні бути усвідомлені і скориговані законодавцем у відповідності з дійсним рівнем правосвідомості та політичною орієнтацією суспільства. Усі ці обставини і складають джерело права в ідеальному значенні [8, с. 12].

У формально-юридичному розумінні під джерелами права слід розуміти форми його вираження і закріплення. Зокрема, на думку О. В. Зайчука та Н. М. Оніщенко, джерело права у юридичному значенні – це спосіб зовнішнього прояву права, тобто це текстуальні джерела права, які можна поділити на первинні (нормативно-правові акти, нормативно-правові договори, правові прецеденти, релігійні норми, правові звичаї) і похідні (які уточнюють зміст первинних: судова та адміністративна практика) [21, с.335]. Отже, під джерелами права у формально-юридичному контексті, розуміють різні форми або способи зовнішнього вияву, об'єктивації правових норм, які відображають нормативну державну волю. Тільки в цьому сенсі джерела права розглядають як спеціальний юридичний термін, що використовується для позначення зовнішніх форм вираження юридичних норм.

Система джерел права є одним із ключових критеріїв диференціації двох найбільш поширених у світі правових сімей – романо-германської та англосаксонської. Для останньої судовий прецедент є первинним джерелом права, натомість у континентальному праві, зважаючи на його нормативістську сутність, він виступає додатковим джерелом або й узагалі не розглядається як інструмент, за допомогою якого створюються та закріплюються правові норми.

У юридичній енциклопедії зазначено, що прецедент (від лат. *praecedens* (*praecedentis*) той, що передує) – це спосіб зовнішньо-

го вираження і закріплення індивідуального правила поведінки, яке встановлюється компетентним органом держави для врегулювання конкретно життєвої ситуації і таке правило стає загальнообов'язковим у регулюванні аналогічних конкретних життєвих ситуацій [24, с.331]. Відповідно до положень загальної теорії права, як зазначає С. Шевчук, правовий прецедент – це адміністративне або судове рішення по конкретній юридичній справі, якому держава надає загальнообов'язкового значення. Зміст такого прецеденту полягає в тому, що раніше прийняте рішення державного органу (судового або адміністративного) по конкретній справі має силу правової норми і при наступному вирішенні аналогічних справ [23, с. 325]. Таким чином, основним завданням правового прецеденту як джерела права є усунення правових прогалин чи уточнення правової регламентації суспільних відносин, а також можливість його використання в подальшому для вирішення однотипних справ.

В загальній теорії права використовують різні критерії для поділу правових прецедентів на види. Можна стверджувати, що ключовими є: спосіб виникнення та суб'єкт правозастосовної нормотворчості. За першим критерієм прецеденти поділяються на нормативно-правові, правотлумачні (правороз'яснювальні), правозастосовні, за другим – на судові та адміністративні [18].

В рамках даної статті увагу буде приділено природі саме судового прецеденту. Як влучно зазначають В. Курило та П. Панталієнко, його ефективність та корисність у порівнянні з іншими джерелами права, полягає у тому, що доцільність його прийняття виходить не від законодавця, а виявляється безпосередньо суб'єктами правозастосування у випадках, коли наявні певні пробіли, некоректності чи виникає необхідність тлумачення наявних норм або навіть їх корегування у зв'язку зі зміною істотних зовнішніх обставин [9, с. 101].

На доктринальному рівні існує чимало визначень поняття «судовий прецедент», що свідчить про багатозначність та проблематичність у тлумаченні даної категорії. Наприклад, Н. А. Гураленко відзначає, що судовий прецедент – це сформований на попередньому досвіді пізнання за допомогою раціонально-ін-

туїтивного стилю юридичного мислення результат правотворчої діяльності одного з вищих судів, що містить обов'язкове правоположення, яке конкретизує, доповнює чи заміняє нормативне регулювання певних суспільних відносин і слугує підставою для подальшої правореалізаційної діяльності [2, с. 15]. А. А. Марченко вказує, що судовий прецедент – це формально визначене правило поведінки, яке міститься у рішенні суду найвищої або вищої судової інстанції, створене у процесі розгляду останніми конкретної справи або шляхом узагальнення судової практики, спрямоване на усунення прогалин законодавства та/або вироблення найефективнішої реалізації правових приписів та має загальнообов'язковий характер при вирішенні судами аналогічних справ, а також для правозастосування іншими суб'єктами [10, с. 10]. О. Ф. Скакун вказує, що судовий прецедент – це правотворчий акт, який за умов відсутності нормативно-правової регламентації приймається судовим органом у результаті вирішення конкретної юридичної справи й містить у своїх приписах казуальну норму права, якій надається загальнообов'язкове значення під час вирішення подібних справ у майбутньому [18]. На думку О. В. Петришина, судовий прецедент – це рішення суду в конкретній справі, що є обов'язковим для суду тієї самої або нижчої інстанції при вирішенні в майбутньому всіх аналогічних справ [20, с. 115].

Проблематика визначення судового прецеденту як джерела права не є суто загальнотеоретичною, а навпаки має міжгалузевий резонанс. Зокрема, А. В. Журавльов, представник науки адміністративного процесуального права, визначає судовий прецедент як рішення суду у конкретній юридичній справі, що створює нову норму права і є обов'язковим для судів у розгляді аналогічних справ [5, с. 13]. Т. М. Анакіна, аналізуючи особливості судового прецеденту як джерела права Європейського Союзу, формулює наступне його визначення: «...це рішення суду у конкретній справі, яке має обов'язковий характер при вирішенні наступної справи, що стосується аналогічних чи достатньо близьких питань (обставин справи), та завдяки своїй визначальній важливості спрямоване на забезпечення цілісності, узгодженості та наступності правової системи, у межах якої воно застосовується»

[1, с. 5-6]. Досліджуючи можливості впровадження судового прецеденту в кримінальне судочинство України, В. І. Завидняк приходить до висновку, що під судовим прецедентом слід розуміти рішення Верховного Суду у конкретному судовому провадженні, яке надалі є обов'язковим чи переконливим для застосування ним самим та всіма судами нижчих інстанцій під час вирішення аналогічних ситуацій [6, с.6]. Таким чином, судовий прецедент може виконувати як функцію тлумачення і роз'яснення норм права, які уже регламентують певні правовідносини, так і функцію подолання правових прогалин, що проявляється у створенні нових норми права.

У кожній системі прецедентного права судові прецеденти характеризуються своїми особливостями, проте можна виділити такі їх основні ознаки: 1) є результатом судової нормотворчості та має нормативний характер; 2) переважно формується вищими судовими інстанціями; 3) має обов'язковий характер для нижчих судів; вищі судові інстанції зв'язані своїми попередніми прецедентами і не повинні відхилятися від них без очевидної необхідності; у силу цього судовий прецедент є обов'язковим також для всіх суб'єктів права, у тому числі для державних органів і посадових осіб; 4) є писаним джерелом, який підлягає оприлюдненню в бюлетенях або інших офіційних виданнях; 5) має казуїстичний характер, створюється внаслідок вирішення конкретних, окремих казусів (випадків), що породжує множинність прецедентів, їх певну неузгодженість [20, с. 115]. Інші науковці також серед основних рис судового прецеденту виділяють: динамічність, тобто можливість при прийнятті рішення найповніше врахувати особливі й конкретні обставини справи та врахувати попередній судовий досвід, а також можливість вільного тлумачення справи суддею та її вирішення відповідно до суб'єктивного розуміння ним норми [21, с.339].

У наукових джерелах зазначається, що рішення суду країн загального права, як і рішення суду країн континентального права, спрямоване на вирішення конкретного спору. При цьому таке рішення суду країн загального права, як результат здійснення правосуддя, в окремих випадках може створити загальнообов'яз-

кове правило (*binding case*). Водночас правило створюється не за зразком континентальної норми права (гіпотеза – диспозиція – санкція), а шляхом формулювання аргументації, з якої виводиться певне правило, принцип, підхід (*ratio decidendi*), застосування якої призвело до вирішення справи тим чи іншим способом за конкретних обставин. Рішення, що створює нове правило, має застосовуватися у частині *ratio decidendi* нижчими інстанціями (вертикальна дія прецеденту) або тим же судом чи іншим судом того ж рівня (горизонтальна дія прецеденту) при вирішенні «аналогічних» справ. Прецедентні рішення є обов'язковими не в повному обсязі, а лише в частині *ratio decidendi*. Решта прецедентного рішення, зокрема і правові позиції, сформульовані судом «між іншим» («*obiter dictum*»), не є обов'язковою [17, с. 65].

Відсутність формалізованого поняття «прецедент» у законодавстві України не є свідченням того, що де-факто його не існує. Більше того, науковець і суддя Верховного Суду Д. Гудима, відзначає, що одним із видів судових прецедентів у доктрині виділяють прецедент-тлумачення. Так, Верховний Суд, виходячи з обставин конкретної справи, суті спірних правовідносин і змісту позовних вимог, надає зразок тлумачення нормативного припису. Цей зразок згідно з принципом *stare decisis* («стояти на вирішеному») є обов'язковим для врахування судами нижчих рівнів при вирішенні аналогічних справ. В цьому контексті постає питання чи виникає в результаті такого тлумачення нова правова норма? Уніфікованої позиції з цього приводу серед науковців немає. Як зазначає автор, аргументом на підтримку позиції щодо утворення нового нормативного припису у такому випадку, може слугувати те, що Верховний Суд, даючи звужувальне або розширюване тлумачення нормативного припису, створює нове правило, яке раніше в такому вигляді формалізоване не було [19].

Слід відзначити, що перші кроки на шляху до визнання судового прецеденту як джерела національного права зроблені у зв'язку із ратифікацією Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (надалі по тексту – «Конвенція»). У Законі України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоко-

лу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» № 475/97-ВР від 17.07.1997 р. наша держава повністю визнала обов'язковою на своїй території, без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції [14]. В подальшому, Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. зобов'язав суди використовувати Конвенцію і протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та практику Європейського суду з прав людини та Європейської комісії з прав людини як джерело права при розгляді справ [12]. Отже, поряд із національним законодавством суди зобов'язані застосовувати також і практику Європейського суду з прав людини як джерело права. Відповідні імперативні застереження закріплені у всіх процесуальних кодексах України.

Певні ознаки «прецедентності» притаманні також і рішенням Конституційного Суду України. Даний суд є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України [13]. Отже, одним із ключових повноважень Конституційного Суду України є офіційне тлумачення Конституції України, а до серпня 2017 р. – також і законів України. Змістом офіційного тлумачення є конкретизація, уточнення, деталізація правових норм. В процесі тлумачення, на думку В. П. Тихого, створюються нові норми – інтерпретаційні норми, в яких даються обов'язкові приписи, як розуміти той чи інший термін, вислів або правову норму в цілому, а також порядок її застосування. Такі інтерпретаційні акти мають допоміжний характер, який проявляється в тому, що вони не можуть застосовуватись самостійно, окремо, без роз'яснювальних положень Конституції України та законів України, вони діють тільки разом з положеннями, які тлумачилися, і не можуть бути самі по собі нормативною основою правозастосовних актів [22, с.153], що свідчить про їх субсидіарну,

додаткову роль у правовому регулюванні. Водночас такі рішення Конституційного Суду стають невід'ємною частиною Конституції України та відповідного закону, норми якого тлумачаться, вони спрямовані на багаторазове застосування та є обов'язковими на території України.

Крім того, важливу роль у формуванні судової практики у країнах континентального права відіграють рішення вищих судів. Слід відзначити, що в ході проведення судової реформи у 2017 р. було внесено зміни до ряду нормативно-правових актів, зокрема, до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» та процесуальних кодексів, якими закріплено обов'язковість врахування висновків Верховного Суду у правозастосовній діяльності судів та суб'єктів владних повноважень. Зокрема, відповідно до ч.5 та ч. 6 ст. 13 згаданого закону висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права, а також повинні враховуватись іншими судами при застосуванні таких норм права [15]. Цим нормам закону кореспондують положення Цивільного процесуального, Господарського процесуального кодексів України та Кодексу адміністративного судочинства України згідно з якими при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановах Верховного Суду. Отже, за своєю природою «висновок щодо застосування норм права», це власне частина судового рішення Верховного Суду, яка наближена за змістом до англо-американського аналогу «ratio decidendi». З аналізу вищевказаних положень випливає, що законодавець передбачив певну еталонність, зразковість таких висновків для вирішення аналогічних справ.

Д. Гудима також зазначає, що елементи судової нормотворчості можуть бути зафіксовані у постановах Верховного Суду щодо вирішення юрисдикційних конфліктів. Для забезпечення правової визначеності та єдності судової практики за відсутності в законі чіткої вказівки, до юрисдикції якого саме суду належить вирішення певного спору, Велика Палата Верховного Суду у вис-

новку щодо застосування нормативного припису фактично створює правило про те, в якій юрисдикції суди мають вирішувати аналогічні спори [19].

У правовій науці висловлюється позиція, що рішення Верховного Суду можуть служити аналогом переконливих прецедентів. Так, наприклад, Ю. Ю. Попов зазначає, що у країнах романо-германської правової сім'ї існують окремі рішення вищих судових інстанцій, котрі стають підґрунтям для формування усталеної судової практики та стають базисом у прийнятті рішень в аналогічних справах [11, с. 357]. Для переконливого прецеденту характерним є те, що відповідні судові рішення не виступають судовими прецедентами в класичному розумінні цієї категорії в обох правових сім'ях, однак, з огляду на авторитетний статус судового органу, який прийняв таке рішення, останні впливають на практику діяльності інших судів (нижчестоящих судів). Водночас такі рішення не є обов'язковими для таких судових органів [4, с. 73].

Зокрема, із прийняттям Кодексу адміністративного судочинства України (надалі по тексту – КАС України) у новій редакції, яка набула чинності 15 грудня 2017 р., з'являється новий правовий інститут – зразкової адміністративної справи. Виходячи із положень ст. 4 КАС України, зразкова адміністративна справа – типова адміністративна справа, прийнята до провадження Верховним Судом як судом першої інстанції для постановлення зразкового рішення. Своєю чергою, типові адміністративні справи – адміністративні справи, відповідачем у яких є один і той самий суб'єкт владних повноважень (його відокремлені структурні підрозділи), спір у яких виник з аналогічних підстав, у відносинах, що регулюються одними нормами права, та у яких позивачами заявлено аналогічні вимоги [7]. Таким чином, ознаками зразкової справи є: один і той же суб'єкт владних повноважень (його відокремлений структурний підрозділ); спір виник з аналогічних підстав; відносини регулюються одними нормами права; позивачі заявили аналогічні вимоги [3]. При ухваленні рішення у типовій справі, яка відповідає ознакам, викладеним у рішенні Верховного Суду за результатами розгляду зразкової справи, суд має врахову-

вати правові висновки Верховного Суду, викладені у рішенні за результатами розгляду зразкової справи [7]. Таким чином, це кореспондує вищезгаданому принципу англійського прецедентного права «*stare decisis*» («вирішувати так, як було вирішено раніше»).

Висновки. Сучасні процеси глобалізації, динаміка розвитку суспільних відносин тощо, потребують гнучкого інструменту правового регулювання, яким може виступати судовий прецедент. В «класичному» розумінні судовий прецедент – це рішення суду, яке закріплює нормативно-правовий припис, розрахований на багаторазове застосування, і є обов'язковим для судів тієї ж або нижчої інстанції при вирішенні аналогічних судових спорів. Водночас його різновидом є також правороз'яснювальний прецедент, який за своєю сутністю є прикладом тлумачення нормативно-правового акту, тобто містить інтерпретаційний припис. Переважно у державах романо-германської правової сім'ї судовому прецеденту відводиться роль додаткового, підпорядкованого закону регулятора правовідносин. Офіційно судовий прецедент не визнається джерелом права в Україні. Однак, зважаючи на запровадження інституту зразкової справи та обов'язковість для суб'єктів владних повноважень та судів врахування висновків щодо застосування правових норм, закріплених у постановках Верховного Суду, є підстави стверджувати, про наявність передумов для визнання правороз'яснювального судового прецеденту як додаткового джерела права України.

1. Анакіна Т. М. Судовий прецедент у праві Європейського Союзу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.11 / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2008. 21 с.
2. Гураленко Н. А. Судовий прецедент в системі джерел права: філософсько-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.12/ Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2009. 21 с.
3. Другий аналітичний огляд судової практики Верховного Суду щодо вирішення зразкових справ 2020 р. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/908710/>
4. Жерьобкіна Є.А. Судовий прецедент як джерело права в романо-германській правовій системі. *Правові горизонти*. 2019. № 3. С.98-101

5. Журавльов А.В. Судові прецеденти в адміністративному судочинстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.07 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2017. 22 с.
6. Завидняк В. І. Судовий прецедент в кримінальному судочинстві України: автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук; 12.00.09 / Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь, 2019. 43 с.
7. Кодекс адміністративного судочинства від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
8. Корольова Ю. В. Джерела права: багатоманітність наукового розуміння та єдність сутності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2015. Випуск 31. Том 1. С.10-13
9. Курило В.І., Панталієнко П.В. Судовий прецедент у правовій системі України: окремі аспекти практики реалізації. *Visegrad journal on human rights*. 2016. № 5(ч.2). С.100-104
10. Марченко А. А. Судовий прецедент у правовій системі України (1991 – 2010 рр.): автореф. дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.01 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2015. 21 с.
11. Попов Ю.Ю. Прецедентне право у контексті загальнообов'язковості судових рішень та українські перспективи. *Форум права*. 2010. № 3. С. 351-363
12. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
13. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>
14. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80>
15. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
16. Саміло Г.О. Теорія держави і права: навчальний посібник. Запоріжжя: Просвіта, 2010. 348 с.
17. Святоцький О. Судовий прецедент та судова практика: порівняльно-правовий аспект. *Право України*. № 10. 2016. С. 64-69.
18. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. URL: https://pidruchniki.com/1519080843084/pravo/pravoviy_zvichay#42

19. Суддя ВС Дмитро Гудима про український прецедент у судовій практиці. URL: https://protocol.ua/ru/suddya_vs_dmitro_gudima_pro_ukrainskiy_precedent_u_sudoviy_praktitsi/
20. *Теорія держави і права: підручник / за ред. О.В.Петришина. Харків: Право, 2015. 368с.*
21. *Теорія держави і права. Академічний курс: підручник/ за заг. ред. О.В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.*
22. Тихий В.П. *Правова природа Конституційного Суду України та проблеми його повноважень. Правова держава: щорічник наукових праць. 2010. Вип. 21. С. 151-157*
23. Шевчук С.В. *Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні. Київ: Реферат, 2007. 640 с.*
24. *Юридична енциклопедія: в 6 т. / за редкол. Ю. С. Шемшученко та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 5: П–С. 2003. 584 с.*

Саветчук Н. М. Поняття та сутність судового прецеденту як джерела права: загальнотеоретичні основи.

У статті досліджується правова природа судового прецеденту. Визначено роль судового прецеденту як регулятора суспільних відносин серед інших джерел права. Автор акцентує увагу на сутності даної категорії, спираючись на ідеї правової доктрини судового прецеденту.

Ключові слова: джерела права, правовий прецедент, судовий прецедент, судова практика.

Savetchuk N. M. The definition and essence of the judicial precedent as a source of law: general theoretical foundations.

The study of role and place of judicial precedent in the system of sources of law is the purpose of the article. Nowadays the judicial precedent becomes especially popular among the sources of law.

Judicial precedent is a decision taken by a higher judicial authority in a particular case, which is considered binding on other courts when considering similar cases.

Traditionally, England is commonly known as the birthplace of precedent. The development of public relations has led to the centralization of power. In the absence of legislative acts there was necessity to adopt similar decisions by the courts when considering similar cases.

There is no consensus among scholars as to the place of judicial precedent in the system of sources of national law. In the continental legal system, judicial precedent exists alongside other sources of law. Instead, the influence of the court on the formation and development of law has been reflected in the theory of case law. Established judicial practice is recognized as a source of law in the countries of the Romano-German legal family, including in Ukraine.

In our country, judicial precedent is not attributed to the sources of law, since it is only advisory. The fact that the law is expressed and implemented in legislation and bylaws confirms that it cannot be expressed in court precedents at all, since the

judicial precedent is not officially a source of law in Ukraine. At the same time, there is a tendency to increase the importance of case law in the settlement of public relations.

Judicial precedent in Ukraine is in fact a precedent for interpretation, which develops and details the provisions of legislative acts, interprets the contradictory or unclear content of legal norms, i.e. grants the law with compelling content and promotes a unified approach to the application of legal norms.

Keywords: sources of law, legal precedent, judicial precedent, judicial practice.

Чередарчук А. М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА І МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ, ПРИНЦИПИ, УМОВИ І ПРОЦЕДУРИ

Під державною закупівлею звикло слід розуміти придбання замовником товарів, робіт і послуг у порядку, встановленому законом. Однак, таке визначення є дещо стислим, і дає надзвичайно обмежене уявлення про сутність інституту.

Таке визначення, з першого погляду, цілком відповідає цивільно-правовій чи господарсько-правовій суті відносин товарно-грошового обігу і фактично не дозволяє говорити про будь-які особливості правовідносин, що виникають на підставі відповідних правових норм.

Однак, державні закупівлі, як вже згадувалось раніше, є певним механізмом використання бюджетних коштів, цілісним інститутом, який включає в себе такі елементи, як суб'єкти, об'єкти, процеси, які у ньому відбуваються тощо.

У зв'язку з цим, економічна сутність механізму державних закупівель, полягає в акумулюванні державою суспільних коштів та їх перерозподіл з метою забезпечення функціонування держави та задоволення потреб суспільства. Іншими словами, економічна сутність механізму державних закупівель полягає у перерозподілі грошових коштів у формі наділення суспільства певними соціальними (матеріальними) благами.

У зарубіжній і вітчизняній науковій літературі та нормативній базі існують такі визначення закупівель за державні кошти: